

9. Roziasnennia MON shchodo roboty zakladiv osvity u mezhakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Clarification of the Ministry of Education and Science regarding the work of educational institutions within the legal regime of martial law]. URL: <https://tnpu.edu.ua/news/6932/>
10. Tryus Yu. V., Herasymenko I. V., Franchuk V. M. Systema elektronnoho navchannia VNZ na bazi MOODLE: metodychnyi posibnyk [E-learning system of universities based on MOODLE: methodical guide]. / za red. Yu. V. Tryusa. Cherkasy, 2012. 220 s.
11. Turko O., Kravchuk T., Kashuba O., Navolska H., Kutsyi I. The Latest Tools for the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Students of Non-language Specialties. Arab World English Journal (AWEJ) Volume 12. Number 1 March 2021. P. 443–457 DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol12no1.29>
12. Chepurnykh H., Medvedovska D., Turchyna T. Vykorystannia modeli «zmishanoho navchannia» pid chas vykladannia inozemnoi movy u nemovnomu vuzi [Using the «mixed learning» model when teaching a foreign language in a non-speaking university]. Molodyi vchenyi. 2019. № 5.1 (69.1). S. 223–226.
13. Collis B., Moonen J. Flexible Learning in a Digital World: experiences and expectations. London: Kogan Page Limited, 2001. P. 217–230.
14. Dziuban C. D., Hartman J. L., Moskal P. D. Blended Learning. Center for Applied Research. Research Bulletin. 2004. № 7. URL: <https://www.educause.edu/~media/files/library/2004/3/erb0407-pdf.pdf?la=en>
16. Moebs S., Weibelzahl S. Towards a Good Mix in Blended Learning for Small and Medium-sized Enterprises – Outline of a Delphi Study. URL: https://norma.ncirl.ie/1063/1/Towards_a_good_mix_in_blended_learning_paper.pdf

УДК 378. 016 : 758

DOI 10.25128/2415-3605.22.2.17

ЗІНОВІЙ СТЕЛЬМАЩУК

<https://orcid.org/0000-0001-9133-2876>

zistel@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО ТА МЕТОДИКА РОБОТИ З ДИТЯЧИМ МУЗИЧНИМ КОЛЕКТИВОМ»: З ДОСВІДУ РОБОТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Акцентовано увагу на важливості підвищення якості підготовки вчителя музичного мистецтва шляхом досягнення необхідних компетентностей, пов'язаних з технологіями музикування на українських народних інструментах в процесі проведення уроків музичного мистецтва в загальноосвітній школі, керування дитячими інструментальними колективами в закладах позашкільної освіти. Висвітлено досвід роботи під час викладання курсу «Інструментознавство та методика роботи з дитячим музичним колективом» у ТНПУ. Проаналізовано базові умови, які впливають на розвиток і процес формування у студентів професійних умінь і навичок гри в інструментальному ансамблі, а також керування дитячим музичним колективом на основі оволодіння методами роботи з однорідним та мішаним складом народних традиційних інструментів дитячого інструментального ансамблю, дидактичними принципами та знаннями виконавства на таких інструментах. Охарактеризовано процес підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до організації та здійснення колективної виконавської інструментально-творчої діяльності школярів в умовах класно-позакласної та позашкільної роботи, форми проведення репетиційної роботи з ансамблем народних інструментів в позаурочний час, що передбачають написання студентом партитури інструментального супроводу вокального твору з дитячого шкільного репертуару та поетапне озвучення її інструментальним складом академічної групи. Наведено приклади застосування ритмічної імпровізації, технології освоєння ударних інструментів без визначеної висоти звучання, хроматичної сопілки сопрано в строї до мажор на уроках музичного мистецтва та музикування на інших традиційних народних інструментах під час занять в інструментальному ансамблі.

Ключові слова: інструментальне музикування, народні інструменти, дитячий інструментальний ансамбль, хроматична сопілка, ударні інструменти, партитура.

ZINOVIIY STELMASHCHUK

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University
2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

FEATURES OF STUDYING THE EDUCATIONAL DISCIPLINE “INSTRUMENTAL SCIENCE AND METHODOLOGY OF WORKING WITH A CHILDREN’S MUSIC GROUP”: EXPERIENCE AT AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Attention is focused on the importance of improving the quality of music teacher training by achieving the necessary competencies related to music-making technologies on Ukrainian folk instruments in the process of conducting music lessons in secondary schools, managing children's instrumental ensembles in out-of-school education institutions. Work experience while teaching the course «Instrumental science and methods of working with a children's music group» at TNPU is highlighted. The basic conditions that affect the development and process of formation of professional skills and skills of playing in an instrumental ensemble among students, as well as the management of a children's musical group based on mastering the methods of working with a homogeneous and mixed composition of folk traditional instruments of a children's instrumental ensemble, didactic principles and knowledge of performance, are analyzed on such instruments. The process of preparing a future music teacher for the organization and implementation of collective performance instrumental and creative activity of schoolchildren in the conditions of classroom, extracurricular and extracurricular work, the form of conducting rehearsal work with an ensemble of folk instruments in extracurricular time, which involve the student writing a score for the instrumental accompaniment of a vocal work from children's music, is characterized. School repertoire and its gradual voicing by the instrumental composition of the academic group. Examples of the use of rhythmic improvisation, the technology of mastering percussion instruments without a specific pitch, the chromatic soprano flute in C major in musical art lessons, and playing music on other traditional folk instruments during classes in an instrumental ensemble are given.

Keywords: instrumental music making, folk instruments, children's instrumental ensemble, chromatic flute, percussion instruments, score.

Важливою складовою музичної культури України є народні традиції інструментального музикування. Українські традиційні народні музичні інструменти, походження яких історія відносить до сивої давнини, становлять підвищену зацікавленість у підростаючого покоління. Розмірковуючи над проблемою збереження і розвитку народно-інструментального жанру, В. Гуцал стверджує: «Розвиваючись протягом багатьох століть, маючи багаті традиції, народно-інструментальне мистецтво занепасти відразу не може. Прагнення до творчості, до колективного музикування було, є і буде» [2, с. 33].

Великі можливості для формування мистецьких цінностей закладені в дитячій музичній творчості. Одним з напрямів такої творчості є інструментальне музикування. «Музикаючи на народних музичних інструментах, діти не тільки набувають знань про історичні відомості їх виникнення, трансформації, побутування, але й засвоюють навички гри, розвивають тембровий слух, навчаються розрізняти на слух нескладну музичну фактуру, починають розуміти зміст і суть музики, усвідомлюють використані засоби музичної виразності, які в процесі музикування стають для них близькими та зрозумілими і, таким способом, долучаються до надбань національної музичної культури» [9, с. 36].

В сучасних умовах освіти і виховання інструментальне музикування на традиційних українських народних інструментах (сопілка, скрипка, бандура, цимбали, акордеон, ударні інструменти) в сольних, ансамблевих і оркестрових формах охоплюють всі ланки педагогічної освіти від загальноосвітньої школи до закладу вищої освіти. Вони широко розповсюджені у професійному і аматорському музичному виконавстві, народній музичній творчості.

Педагогічна наука рекомендує процес музичного розвитку дітей будувати на основі різних видів музичної діяльності. Інструментальне музикування школярів, як одне з його видів, відбувається в різних локаціях: на уроках музичного мистецтва, в процесі індивідуальних та групових занять у музичних гуртках загальноосвітньої школи, в позашкільних дитячих мистецьких навчальних закладах і є ефективною формою музично-естетичного формування творчої активності учнів .

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

Питання збереження традиційного українського інструментарію, теоретичних досліджень та методичних аспектів колективного інструментального музикування школярів на уроках музичного мистецтва загальноосвітньої школи та в позаурочний час, в дитячих музичних гуртках закладів позашкільної освіти, підготовка педагогів-музикантів до цієї діяльності висвітлені у багатьох наукових працях та методичній літературі, зокрема у роботах К. Орфа, Е. Бальчітіса, Б. Бриліна, А. Болгарського, О. Олексюк, В. Гуцала, В. Лабунця, І. Мариніна, В. Лапченка, В. Лебедева, Т. Сідлецької, О. Торківської-Нагиналюк та ін.

Розвиток і сучасний стан народно-інструментального мистецтва Тернопільщини досліджували: А. Баньковський, Б. Водяний, О. Смоляк, З. Стельмащук та ін. Цінним джерелом для вивчення цього питання є вихід у 2000-х роках «Тернопільського енциклопедичного словника», де подано інформацію про місцеві народно-інструментальні колективи та їх керівників. Утім означена тема і вдосконалення її практичних аспектів, технологічних прийомів на сьогодні залишається актуальною.

Мета статті – висвітлити методичні прийоми, технологічні аспекти освоєння традиційного музичного інструментарію та опанування методикою роботи з різним складом дитячих інструментальних ансамблів в процесі музикування групою студентів на практичних заняттях з курсу «Інструментознавство та методика роботи з дитячим музичним колективом» для підготовки майбутнього педагога-музиканта з якісними знаннями і практичними вміннями для їх ефективного застосування у майбутній професійній діяльності.

Навчальна програма та силабус цієї дисципліни складені з урахуванням всієї комплексної навчально-виконавської діяльності на шкільних уроках музичного мистецтва і в гуртковій позашкільній музично-виховній роботі у тісному взаємозв'язку з музично-виконавськими дисциплінами, які студенти освоюють відповідно до навчального плану освітньої програми «Середня освіта (Музичне мистецтво)», а саме: диригування і постановка голосу, музичний інструмент, хоровий клас і практикум роботи з хором, теорія музики, музична інформатика. Вивчається дисципліна на II курсі впродовж двох семестрів з обсягом 3 кредити ЄКТС.

Мета курсу. Опіраючись на музичний фольклор та авторські твори українських і зарубіжних композиторів, сприяти музично-естетичному розвитку майбутнього вчителя-музиканта, підготувати його до здійснення організації колективної виконавської інструментально-творчої діяльності школярів в умовах класно-позакласної та позашкільної роботи.

Завдання курсу. Формування у студентів професійних умінь і навичок музикування на традиційних музичних інструментах, гри в інструментальному ансамблі, розвиток музичальності, а також вміння керувати дитячим музичним колективом на основі оволодіння методами роботи з дитячим інструментальним ансамблем.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: етапи, форми і методи організації навчально-виховного процесу дитячого музичного колективу; методіку роботи з дитячим інструментальним колективом; методіку розвитку інструментально-ансамблевих умінь та навичок учнів, організаційні аспекти музикування на уроках музичного мистецтва; вміти: грати на окремих ударних інструментах без визначеної висоти звучання (бубон, трикутник, маракаси, пандейра, дерев'яні палички та ін.), хроматичній сопілці, оркеструвати музичні твори для різного складу дитячих інструментальних ансамблів, здійснювати аранжування інструментально-пісенного шкільного репертуару, слухати і чути звучання окремих інструментів, групи інструментів та звучання ансамблю, настроювати музичні інструменти та групи інструментів ансамблю. Формувати репертуар колективу та організовувати виступи на концертних майданчиках.

Силабус дисципліни передбачає наступну структуру:

Години (лекц./пр.)	Тема	Результати навчання	Завдання
1	2	3	4
	Тема 1. Вступ. Музичні інструменти, їх систематизація	Знати предмет і завдання курсу, його наукові основи. Опанувати знаннями про музичний інструментарій, його систематизацію по групах, знати назви, стрій, способи звуковидобуття елементарних дитячих музичних інструментів	презентації, творчі роботи, групові завдання.

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

2/0	та художньо-виразальні можливості.	(інструментів-іграшок), їх художньо-виразальні можливості. Опанувати професійну інструментально-виконавську компетенцію. Опанувати знаннями про технічно-виразальні можливості, техніку звуковедення, прийоми гри на ударних інструментах, хроматичній сопілці в строї до мажор, елементарних дитячих музичних інструментах. Володіти прийомами гри на них.	
2/0	Тема 2. Особливості оркестрування п'єс для дитячих інструментальних ансамблів.	Знати функціональні особливості однорідних та мішаних інструментальних колективів. Особливості оркестрування п'єс для ансамблю ударних інструментів, ансамблю сопілкарів, різних типів і складів мішаних інструментальних ансамблів. Усвідомлювати інструментальну музику як одну з форм реалізації музично-професійної діяльності.	Індивідуальні та групові завдання.
2/0	Тема 3. Методика розвитку уінструментальності оркестрових уміння і навичок школярів.	Володіти методикою навчання гри на ударних інструментах, хроматичній сопілці, елементарних дитячих музичних інструментах. Усвідомити їх роль в загальній канві партитури.	Індивідуальні та групові завдання,
2/0	Тема 4. Методика роботи з дитячим ансамблем оркестровим колективом	Знати психолого-педагогічні особливості різновікових груп школярів, особливості організації навчально-виховного процесу в різновіковому колективі учнів. Усвідомити індивідуальні та колективні особливості інструментального музикування на уроках музичного мистецтва загальноосвітньої школи, форми і методи роботи над розучуванням музичних творів в інструментальному ансамблі, їх інтерпретацію, володіти культурою фахового спілкування.	творчі роботи.
0/4	Тема 5. Освоєння ударних інструментів. Запис та озвучення партитур для ансамблю ударних інструментів.	Володіти уміннями «звукових жестів» ,звуквидобуття на ударних інструментах без визначеної висоти звучання (бубон, пандейра, маракаси, дерев'яні палички, трикутник, малий і великий барабан, тарілки, великий барабан (бухало). Вміти написати партитуру супроводу вокального твору з дитячого шкільного репертуару для ансамблю ударних інструментів та озвучити її в процесі музикування студентами на заняттях.	Творчі роботи, індивідуальні та групові завдання.
0/4	Тема 6. Освоєння хроматичної сопілки сопрано в строї до мажор.	Опанувати аплікатуру, способи звуквидобуття, штрихи, прийоми гри на хроматичній сопілці сопрано в строї до мажор.	Вправи, індивідуальні та групові завдання.
	Тема 7. Запис та озвучення	Вміти написати партитуру інструментального супроводу вокального твору з дитячого шкільного репертуару для ансамблю сопілкарів та	Індивідуальні завдання.

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

0/4	партитур для ансамблю сопілкарів та ударних інструментів	ударних інструментів і озвучити її в процесі музикування студентами на заняттях.	
0/10	Тема 8. Запис та озвучення партитур для мішаного складу інструментального ансамблю.	Вміти написати партитуру інструментального супроводу вокального твору з дитячого шкільного репертуару для мішаного складу інструментального ансамблю та озвучити її в процесі музикування студентами на заняттях.	Індивідуальні завдання.

Система оцінювання. Відвідування занять є обов'язковим компонентом освітнього процесу. За роботу на занятті (гра на одному з музичних інструментів, або на кількох поперемінно в процесі заняття, виконання пісні solo, проведення заняття з інструментальним ансамблем як його керівник-диригент) студент отримує оцінку. Шкала оцінювання встановлюється на початку вивчення курсу від 1 до 35 балів залежно від виду діяльності. Письмові роботи (партитури з партіями) викладач перевіряє на наявність плагіату і допускає до озвучення їх на практичному занятті та оцінюється максимально на 15 балів. Роботи, які виконано з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75 %). За об'єктивних причин відсутності студента на занятті (хвороба, заява тощо) передбачається відпрацювання (гра партій на інструментах) під час консультаційних годин очно або онлайн за погодженням з викладачем. Максимальна кількість балів у I семестрі навчального року – 50, у II семестрі – аналогічно. Вивчення курсу закінчується підсумковим контролем у формі заліку з максимальною 100 бальною оцінкою.

Музична педагогіка пропонує ряд способів залучення дітей до інструментального музикування. Один з них – це музикування на народних музичних інструментах на уроках музичного мистецтва. Музикування ми трактуємо як діяльність, що передбачає поєднання різних ланок роботи – гри на інструментах, співу, ритмічної імпровізації. В цьому аспекті ми запозичуємо деякі елементи системи дитячого музичного виховання та інструментарій німецького композитора і педагога К. Орфа, який розробив систему комплексної музичної діяльності, що будується на інтеграції руху, співу та гри на спеціально створених ударних музичних інструментах. Система К. Орфа, дослідження науковців, навчально-методична література пропонує, а досвід практичної роботи підтверджує, що найбільш доступними музичними інструментами для музикування в наших умовах музично-педагогічної освіти є ударні музичні інструменти без визначеної висоти звучання; їх ще називають шумовими інструментами (малий і великий барабани, бонги, дерев'яні коробочки, трикутник, кастаньєти, пандейра, бубон, маракаси, дерев'яні палички, тарілки та ін.). З освоєння цього інструментарію розпочинаємо вивчення курсу «Інструментознавство та методика роботи з дитячим музичним колективом».

На першому етапі занять застосовуємо два види музикування: чисто інструментальний, коли студенти озвучують ритмічні супроводи до українських народних пісень, передбачених шкільною програмою з музичного мистецтва, які прописують в партитурах зі складом ударних інструментів (трикутник, пандейра, бубон, великий барабан (бухало), маракаси). На другому етапі пропонуємо інший – змішаний вид, куди долучаємо до даних партитур спів і партію фортепіано. Окрім цього, використовуємо в процесі музикування «звукові жести» (термін німецького педагога Г. Кеетман), вистукуючи пульс, ритм, ритмічний малюнок твору пальцями по столу, плескаючи в долоні, по колінах, притупуючи ногами, лускаючи пальцями. Ці «звукові жести», відтворюючи різну висоту і тембр звучання, допомагають глибше розкрити музичний образ пісні. Так, наприклад, плесканням в долоні з прямими пальцями рук дають світле звучання, а із зігнутими пальцями – приглушене, таємниче. Під час ударів по долоні трьома, двома, одним пальцем звук затухає, створюючи атмосферу таємничості. Певних звукових і тембрових ефектів можна досягнути, постукуючи долонею чи всіма пальцями обох рук по столу. Притупування ногами теж можуть бути різним: всією ступнею, п'ятками, носочками,

перемінні переходи з п'яток на носочок і навпаки. Ритмічні малюнки студенти записують на дошці під час заняття, або прописують їх на електронних чи паперових носіях як домашнє завдання, позначаючи вид виконання буквами: П – плескання, С – стіл, Н – нога, К – коліна і т. п. Партії ударних інструментів і «звукових жестів» пропонуємо дуже прості, щоб виконання їх не створювало шуму, а приносило виконавцям естетичне задоволення. Переважно вони підкреслюють сильні долі, пульсацію твору, ритм, ритмічний малюнок пісні.

Окрім ударних музичних інструментів, великою популярністю у дітей користується сопілка, освоєння якої учні починають віком від 8 років, коли площа фалангів пальців може щільно затуляти величину відкритих отворів, розташованих на внутрішній і зовнішній частині інструмента [7, с. 19]. Процес навчання гри на цьому інструменті викликає у дітей великий інтерес і значне захоплення, розвиває звуковисотний і тембровий слух, чуття ритму, сприяє виробленню інструментально-виконавських сольних і ансамблевих навичок. Освоєння цього музичного інструмента можна розпочати на уроках музичного мистецтва в початковій школі і продовжити в процесі занять в інструментальному ансамблі в позаурочний час. Заняття в колективі ансамблю сопілкарів формують музичний інтерес і духовні потреби школярів, сприяють розвитку їх музикальності, формують навички роботи в колективі, почуття відповідальності.

Відповідно після озвучення партитур з використанням ударних шумових інструментів переходимо до другого етапу групових занять – освоєння хроматичної сопілки сопрано в строї до мажор. На початку студенти освоюють аплікатуру та відтворення звуків різної тривалості та висоти, враховуючи, що цей інструмент транспонує на чисту октаву вгору, тобто звучить реально в діапазоні від ноти «до» другої октави до ноти «мі» четвертої октави. Отже першим добуваємо звук, що відповідає ноті «ля» першої октави (по письму), промовляючи склад «ту» з одночасним вдунанням повітря у щілину, яка знаходиться на денці (корку, що закриває верхній отвір сопілки). При цьому беремо інструмент лівою рукою так, щоб великий (перший) палець закрив перший внутрішній отвір, вказівний (другий) палець перший зовнішній отвір, а великий палець правої руки – другий внутрішній отвір. Кладемо сопілку під кутом 45 градусів на нижню губу, а верхньою губою охоплюємо нижню половину денця.

Одночасно наголошуємо про основні правила, яких потрібно обов'язково дотримуватись, а саме:

- отвори необхідно щільно затуляти першими фалангами пальців, щоб між ними не просочувалось повітря;
- спину тримати рівно, руки вільно;
- дихати природньо, вдихати повітря ротом і видихати у щілину легенько, рівномірно без напружень;
- звуки октавою вище добувати шляхом «передуття» тобто гострішої подачі струменя повітря у щілину денця.

Опісля освоєння на сопілці аплікатури і способів відтворення звуку студенти здійснюють інструментування на власний вибір пісні з дитячого шкільного репертуару (авторську, або народну) і як самостійне домашнє завдання приносять на заняття партитури з партіями для дитячого інструментального ансамблю з наступним складом інструментів: перша сопілка, друга сопілка, бубон, пандейра, маракаси, трикутник, фортепіано (акордеон, бандура). Кожен студент групи виступає на занятті в ролі керівника дитячого інструментального ансамблю. Для проведення заняття «змодельованого» дитячого колективу на групі студентів керівник має відведений час на проведення репетиційної роботи. Як правило, на одній парі практичного заняття розучування «своєї» партитури здійснюють по чергово два студенти. Кожній такій репетиції передує підготовча робота. Студент до початку заняття готує приміщення аудиторії до занять: провітрює кімнату, розставляє пульти з партіями, стільці, музичні інструменти. На першому етапі репетиції відбувається настроювання інструментів та вступна бесіда – ознайомлення з твором. Стрій сопілок звіряємо зі звуком «ля» другої октави фортепіано (акордеона) в унісон, далі – в октаву, потім тонічним тризвуком тональності даного твору. Розучування розпочинається з ознайомлення про авторів музики та слів, характеру твору, послідовність завдань художнього виконання й відтворення його музичного образу. Далі студент демонструє пісню у власному виконанні. Зауважуємо, що підбір пісень пропонується здійснювати із заздалегідь вивченого і, таким чином, знайомого репертуару, щоб учасники

ансамблю знали мелодію і слова та могли її проспівати перед тим, як вивчати на музичних інструментах. Такий прийом, астрополоючи його на майбутній дитячий колектив, сприяє легкому засвоєнню мелодії і відтворенню її на сопілці.

Однією з умов успішного музикування в інструментальному ансамблі є набуття його учасниками комплексу умінь і навичок, серед яких особливе значення має навичка читання нот з аркуша – виконання на інструменті або голосом незнайомого твору без попереднього вивчення. Про важливість і користь читання нот з першого погляду – *prima vista* – висловлювались відомі композитори і виконавці Ф.-Е. Бах, Ф. Ліст, Х. Шубарт та ін. Т. Воробкевич, наприклад, під час читання з аркуша пропонує приділяти велику увагу розвитку вміння відчуття клавіатури наосліп, автоматичного знаходження вигідної аплікатури для будь-якої фактури і вміння дивитися на певну кількість тактів вперед у нотному тексті. «Це формується при чіткому, недовгому, але «з одного погляду» точному запам'ятовуванні невеликого уривку нотного тексту. Після запам'ятовування треба заграти цей фрагмент, не дивлячись в ноти. Існує легенда, що Ференц Ліст міг охопити таким способом вісімнадцять тактів вперед» [1, с. 169]. Перед тим, як перейти безпосередньо до читання нот з аркуша, практикуємо обов'язково виконання пісні хором для пригадування її мелодії, темпо-ритму, характеру. Отже, наступним етапом репетиційної роботи, з метою закріплення музично-слухових уявлень, є хорове виконання пісні і читання з аркуша почергово партій першої і другої сопілки, ударних інструментів, фортепіано, з'єднання партій.

Важливою умовою під час читання нот на початковому етапі гри на сопілці ансамблі є дотримання чистоти інтонування. Поняття інтонації перебуває в полі зору багатьох дослідників теорії виконавства. Наприклад, чеський вчений А. Сіхра трактує інтонацію як конкретну звукову форму, що містить у собі мелодію, гармонію, темп, динаміку, агогіку, колорит. Подібної думки дотримується Г. Ткаченко, стверджуючи, що «інтонаційність притаманна всім засобам музичної виразності. Виступаючи здебільшого у взаємозв'язку, комплексі, системі вони разом утворюють інтонаційний образ» [6, с. 121].

З метою впровадження різноманітності на практичних заняттях із вказаного курсу і виклику інтересу, зацікавленості до них ми широко використовуємо елементи інтегрованого навчання. Інтеграцію вчені розглядають як об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин [5, с. 128–129]. Музична педагогіка інтегроване навчання розглядає як художньо-конструктивний засіб активного впливу на розвиток музичних здібностей особистості [4, с. 2–5]. Одним із шляхів застосування елементів інтегрованого навчання є використання шкільного програмного пісенного репертуару. Наприклад, під час опанування дисципліни «Музична грамота» студенти вивчають зразки пісенного дитячого фольклору (заклички, примовки, колискові пісні). Багаж цього «готового» репертуару ми ефективно й успішно використовуємо під час колективного навчання гри на сопілці, оскільки в інтонаційному відношенні він наближений до розмовної мови і розташований у вузькому діапазоні, в якому зручно освоювати на початковому етапі аплікатуру сопілки. Коли, наприклад, переходимо до етапу оркестрування творів, з метою їх озвучення інструментальним ансамблем академічної групи, пропонуємо студентам в репертуар добирати якомога більше зразків українського пісенного фольклору, особливо календарно-обрядових пісень, які входять до переліку творів з вокалу, музичного інструменту, диригування, хорового класу. Таким чином, музичний твір студент опановує всебічно з точки зору вокально-хорового і інструментального виконавства. Коли кожен студент на практичному занятті в процесі колективного музикування в складі однокласників апробував партитуру, прописану від руки, і виправив помилки, застосовуються знання і вміння, отримані з курсу «Музична інформатика». Партитура в чистому варіанті, таким чином, переноситься на електронний носій, роздруковується разом з партіями і передається викладачу, в якості самостійної роботи, для оцінювання.

У такій послідовності закінчуємо в першому семестрі освоєння ударних інструментів і сопілки в процесі організації музикування на уроках музичного мистецтва та методики роботи з інструментальним ансамблем однорідних інструментів.

У другому семестрі навчальною програмою передбачено продовження вивчення технології організації та проведення репетиційної роботи з мішаним складом дитячого інструментального ансамблю. Організація, підбір учасників, інструментарію, репертуару, методики проведення занять в такому колективі різнорідних інструментів має свої особливості,

однак сама структура занять, послідовність видів музичної діяльності залишаються з попереднього семестру. Утім, на цьому етапі переходимо на «вищий щабель» репетиційної роботи під час групових практичних занять. Якщо в першому семестрі ми основну увагу студентів зосереджували на засвоєнні теоретичних знань, практичних умінь і навичок організації та проведення інструментального музикування, як окремого виду діяльності на уроках музичного мистецтва, то в другому семестрі націлюємо їх на організацію і опанування методикою роботи з різновіковим дитячим інструментальним колективом з різним складом народних музичних інструментів.

Специфіка такої роботи має свої особливості. По-перше, керівник колективу повинен засвоїти методичні аспекти організаційної роботи: визначити інструментальний склад, виходячи з наявності стаціонарних і особистих музичних інструментів, кількість учасників, обладнати, при потребі, репетиційну кімнату звуковою апаратурою, скласти розклад репетицій тощо. По-друге, він має знати стрій, способи гри, музично-виражальні можливості обраних інструментів, вміти їх настроїти. Якщо до складу інструментарію входять електронні інструменти (бас і ритм гітара, синтезатор) – вміти користуватись електроапаратурою. По-третє, вміти написати партитуру для обраного складу інструментів, по-четверте – вміти сприймати різноміснє звучання ансамблю на слух і, нарешті, по-п'яте – володіти методикою роботи з дитячим інструментальним колективом. Всі ці і інші знання, вміння і навички опановуємо на заняттях в другому семестрі в процесі відтворення написаних студентами партитур для мішаного складу інструментального ансамблю, виходячи з умінням володіти тим чи іншим народним музичним інструментом.

Як правило, партитура складається з таких інструментів: перша, друга сопілка сопрано, акордеон, бандура, гітара, ударні інструменти (бубон, пандейра, маракаси, трикутник) скрипка, фортепіано, контрабас. Епізодично використовуємо кларнет, трубу, саксофон та електронні інструменти: синтезатор бас-гітару, ритм-гітару, соло-гітару, якщо автор прописав дані інструменти в партитурі. Залежно від кількості студентів академічної групи моделюємо і застосовуємо також під час музикування на практичних заняттях різноманітні малого складу учасників мішані (різноманітні) типи ансамблю народних інструментів, як от: а) дуети – сопілка, скрипка; сопілка, цимбали; сопілка, бандура; сопілка, акордеон; сопілка, бубон; б) тріо – скрипка, цимбали, бубон; сопілка, скрипка, цимбали; скрипка, сопілка, контрабас; сопілка, бандура, цимбали. в) квартет – сопілка, скрипка, цимбали, контрабас; скрипка, сопілка, цимбали, бубон та ін.

Розпочинаємо кожне заняття з розучування твору (супроводу до пісні) інструментальної п'єси, оркестрованої студентом поетапно у традиційно встановленій і вище описаній послідовності, де передбачається виконання організаційних, технічних і творчих завдань. На першому етапі відбувається настроювання інструментів, вступна бесіда, опрацювання нотного тексту шляхом сольмізації (читання назв нот у ритмі), сольфеджування, відтворення музичного матеріалу на інструментах в процесі читання з аркуша окремо кожної інструментальної партії по фразах, частинах і в цілому, з'єднання партій в різних ансамблево-інструментальних варіантах, програвання твору повним складом ансамблю по частинах і в цілому з метою опанування мелодичної та метро-ритмічної структури твору. На другому етапі працюємо над метро-ритмічним супроводом, технічно складними місцями у партіях, чистотою інтонування, ансамблем в групах і між партіями інструментів. На третьому етапі вирівнюємо звуковий баланс твору, динамічну канву, темпо-ритм, долучаємо до супроводу вокально-хорове виконання пісні. На наступному етапі працюємо над художнім виконанням твору, який завершує його вивчення. Підкреслюємо, що весь процес освоєння курсу спрямовується на його використання і застосування під час проходження педагогічної практики в школі.

Експериментальне дослідження, яке проводилося нами під час проходження виробничої педагогічної практики в загальноосвітній школі групою студентів IV курсу спеціальності «Середня освіта (Музичне мистецтво)» з метою визначення ефективності методичних прийомів, технологічних аспектів освоєння традиційного музичного інструментарію школярами та опанування методикою роботи з різним складом дитячих інструментальних ансамблів під час вивчення навчальної дисципліни «Інструментознавство та методика роботи з дитячим музичним колективом» з метою підготовки майбутнього педагога-музиканта з якісними знаннями і практичними вміннями для їх ефективного застосування в процесі

професійної діяльності, показало, що практичне освоєння українського народного музичного інструментарію в процесі музикування за умови цілеспрямованої організації педагогічної діяльності через різноманітні форми і види індивідуальної і групової роботи дає позитивні результати. Уведення в уроки музичного мистецтва гри на музичних інструментах (ударних без визначеної висоти звучання в молодших класах та сопілки – у середніх класах) надає дітям широкі можливості для розвитку музикальності і творчих здібностей. Про це свідчить, наприклад, опис студентами емпіричних психолого-педагогічних спостережень за атмосферою на уроці: «Діти виявляють захопленість, емоційність, активність, радість успіху, проявляють відчуття внутрішнього комфорту і естетичної насолоди, потребу у власній творчості, відкрите бажання проявити себе в ролі активного учасника в різних видах інструментальної діяльності».

З іншого боку, анкетування студентів показало, що вони, як безпосередні учасники творчого процесу на уроках музичного мистецтва і під час репетиційної роботи з інструментальними колективами малих форм та організації музичних програм в процесі позакласної роботи, теж цілеспрямовано і ефективно апробували та застосували набуті знання під час вивчення даного курсу. Відповіді на питання в анкеті засвідчують, що здобувачі вищої освіти отримали необхідний багаж умінь і навичок для здійснення навчальної діяльності. У них сформувалось почуття впевненості у фаховій професійності, зріс рівень особистісної культури тощо. Так, якщо в кінці вивчення курсу кількість студентів з високим рівнем знань становила 54 %, то в кінці проходження практики вона зросла до 90 %. Здобувачів з низьким рівнем не виявилось. Таким чином, дослідження показало очевидну динаміку зростання якості підготовки майбутнього педагога-музиканта і реалізації набутих компетентностей для їх ефективного застосування в процесі професійної діяльності.

Підсумовуючи констатуємо, що всі запропоновані види і етапи моделювання інструментального музикування на шкільних уроках та в інструментальному ансамблі кожен студент відтворює на практичному занятті самостійно, опираючись як на освоєні індивідуальні музично-виконавські вміння і навички, так і використовуючи накопичений музично-педагогічний багаж фахових знань, кінцевий результат яких – засвоєння новітніх технологій навчання як перманентного процесу. Викладач більше виступає наставником, організатором і консультантом, який в стилі суб'єкт-суб'єктних відносин, невимушеній творчій атмосфері виправляє помилки, дає рекомендації, створює нестандартні ситуації, спрямовує і активізує діяльність кожного студента і групи загалом під час вивчення навчальної дисципліни на досягнення мети, завдання і результату, враховуючи індивідуальність, творчу особистість студента, здатного самостійно ухвалювати нестандартні рішення, розвивати нелінійний стиль мислення, творчий підхід до музичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробкевич Т. П. Методика викладання гри на фортепіано: підручник. Львів: ЛДМА, 2001. 244 с.
2. Гуцал В. Деякі проблеми збереження та розвитку народно-інструментального жанру. Актуальні напрямки розвитку академічного народно-інструментального мистецтва: Збірник матеріалів Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 1998. 94 с.
3. Лебедев В. К. Використання українських народних музичних інструментів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2002. 147 с.
4. Масол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти. Мистецтво та освіта. 2004. № 1. С. 2–5.
5. Професійна освіта. Словник: навчальний посібник. Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за заг. ред. Н. Г. Ничкало. Київ, Вища школа, 2000. С. 128–129.
6. Ткаченко Г. Диригентська інтерпретація оперного спектаклю. Питання диригентської майстерності. Київ, Музична Україна, 1980. С. 120–142.
7. Стельмашук З. М. Вчимося грати на музичних інструментах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2011. 96 с.
8. Стельмашук З. М. Виконавська майстерність акордеоніста в контексті фахової підготовки музиканта-педагога. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. 2021. № 3. С. 146–152.
9. Стельмашук З. М. Шляхи удосконалення культурологічної роботи вчителя початкової школи. Підготовка майбутніх учителів до реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти. Матеріали регіонального науково-практичного семінару. За заг. ред. В. М. Чайки. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 34–36.

10. Хоткевич Г. М. Музичні інструменти українського народу. Друга редакція, упоряд., підг. тексту, покажч. О. О. Савчук; післямова І. В. Мацієвського, В. Ю. Мішалова, М. Й. Хая. Харків: Видавець Савчук О. О., 2012. 512 с.

REFERENCES

1. Vorobkevych T. P. Metodyka vykladannia hry na fortepiano. [Piano teaching method]: pidruchnyk. Lviv: LDMA, 2001. 244 s..
2. Hutsal V. Deyaki problemy zberezhennta ta rozvytku narodno-instrumentalnoho zhanru. [Some problems of preservation and development of the folk-instrumental genre]. Aktualni napryamky rozvytku akademichnoho narodno-instrumentalnoho mystetstva: Zbirnyk materialiv Druhoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv, 1998. 94 s.
3. Lebediev V. K. Vykorystannia ukrainskykh narodnykh muzychnykh instrumentiv u navchalno-vykhovnomu prozesi zahalnoosvitnoi shkoly. [The use of Ukrainian folk musical instruments in the educational process of a comprehensive school]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Vinnytsia, 2002. 147 s.
4. Masol L. M. Kontseptsiia zahalnoi mystetskoi osvity.[The concept of general art education]. Mystetstvo ta osvita. 2004. №1. S. 2–5.
5. Profesiina osvita. Slovnyk: navchalnyi posibnyk. [Professional education. Dictionary: study guide]. Uklad. S. U. Honcharenko ta in.; za zah. red. N. H. Nychkalo. Vyshcha shkola, Kyiv, 2000. S. 128–129.
6. Tkachenko H. Dyryhentska interpretatsiia opernoho spektakliu. [Conductor's interpretation of an opera performance]. Pytannia dyryhentskoi maisternosti. Kyiv, Muzychna Ukraina, 1980. S. 120–142.
7. Stelmashchuk Z. M. Vchymosia hraty na muzychnykh instrumentakh. [Learn to play musical instruments]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Ternopil: Navchalna knyha «Bohdan», 2011. 96 s.
8. Stelmashchuk Z. M. Vykonavska maysternist akordeonista v konteksti fakhovoi pidhotovky muzykanta-pedahoha. [Performance skills of an accordionist in the context of professional training of a musician and teacher]. Naukovi zapysky Ternopils'koho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: pedahohika. 2021 № 3. S. 146–152.
9. Stelmashchuk Z. M. Shliakhy udoskonalennia kulturolohichnoi roboty vchytelia pochatkovoï shkoly. [Ways to improve the cultural work of the primary school teacher]. Pidhotovka maibutnykh uchyteliv do realizatsii Derzhavnogo standartu pochatkovoï zahalnoi osvity. Materialy rehionalnoho naukovo-praktychnoho seminaru, za zah. red. V. M. Chaiky. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 2013. S. 34–36.
10. Khotkevych H. M. Muzychni instrumenty ukrainskoho narodu. [Musical instruments of the Ukrainian people]. Druha redaktsiia, uporiad., pidh. tekstu, pokazhch. O. O. Savchuk; pisliamova I. V. Matsiyevskoho, V. Yu. Mishalova, M. Y. KHaia. Kharkiv: Vydavets Savchuk O. O., 2012. 512 s.

УДК 378:373.091.12.011.3 - 051:6

DOI 10.25128/2415-3605.22.2.18

ГАЛИНА ГАВРИЩАК

<https://orcid.org/0000-0003-0480-5239>

ggavrishak@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

БОРИС СТРУГАНЕЦЬ

<https://orcid.org/0000-0003-2192-6956>

struhanetsborus@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ГАЛИНА МАМУС

<https://orcid.org/0000-0002-5624-2119>